

SELF-EDUCATION AND SELF-DEVELOPMENT SKILLS

Fayzieva Gulzoda Ulugbekovna

Tashkent State Pedagogical University named after Nizami

5th Year Student of the Faculty of Practical Psychology

Laureate of Scholarship Named After Navoi

ABSTRACT

Speaking of self-discipline skills, we assume that students have already formed these skills by the beginning of the learning process. But in practice, everything turns out differently. Despite the fact that students are rigorously selected in entrance exams and all self-discipline skills must be formed in primary school, students are often not ready for independent activity.

Keywords: Format of teaching, requirements for distance learning, independent student activity (ISA), self-development, continuing education, rules of distance learning, personal development.

Hozirgi vaqtda Evropa ta'lim tizimi "o'qitish" formatidan "learning" formatiga o'tishni talab qilmoqda. An'anaviy ta'lim tizimida talaba "hayot uchun" bilimlarni to'playdi va yangi format "hayot uchun" zarur bo'lgan asosiy bilimlarni egallashni nazarda tutadi, ya'ni "o'quvchi" "o'rganuvchi" ga aylanadi. Agar ilgari talaba "o'qitilgan" bo'lsa, endi u "o'zi mustaqil o'rganishi" kerak [1].

Shuning uchun ijodiy fikrlaydigan, malakali va mas'uliyatli mutaxassislarni tayyorlash muammosi shu qadar keskin, o'quv jarayonida talabalarning mustaqil faoliyati (TMF) rolini oshirmasdan imkonsizdir. Shu bilan birga, ta'lim jarayonining og'irlik markazi asta-sekin o'qituvchilikdan talabalarning mustaqil faoliyatiga o'tmoqda va ularning mustaqil ishlari endi ta'lim jarayonining shunchaki muhim shakli bo'lib qolmay, balki uning asosi, asosiy maqsadi va qiymatiga aylanmoqda [2].

Falsafa fanlari doktori, professor V.V.Bayluk (Ural davlat pedagogika universiteti) talabalarning mustaqil faoliyatining ma'nosini ko'p sonli, ba'zan bir-biriga qarama-qarshi talqin qilish tahliliga tayanib, o'zining mohiyatini aniqlab beradigan va xulosalar chiqarishga imkon beradigan o'z formulasini taklif qildi. "Talabalarning mustaqil faoliyati - bu jamiyatning bilim tajribasini egallashga va dunyo va o'zimiz haqimizda bilimlarni ishlab chiqarishga qaratilgan, ularning sub'ektivligini shakllantirish uchun, ulardan foydalanish uchun zarur bo'lgan, va shaxsiy va professional o'zini anglash bu samaradorlik uchun zarurdir». [3, o'n oltinchi b.].

Ushbu ta'rif asosida muallif masofadan o'qitish va o'z-o'zini rivojlantirish o'rtasidagi munosabatlarni ochib berishga imkon beradigan TMFning muhim xususiyatlarini ta'kidlab o'tdi.

V.V.Bayluk talabalarning mustaqil faoliyatining quyidagi xarakterli xususiyatlarini qayd etadi:

1) TMF yoki sifatni shakllantiruvchi belgi shundaki, bu faoliyat ongli bo'lib, ong uning asosi sifatida o'z-o'zini anglashga ega, bu esa o'z navbatida o'quvchilarning o'z-o'zini bilishi va o'z taqdirini o'zi belgilashi natijasidir. Talabalarning o'z taqdirini o'zi belgilashi bu ularning shaxsiy pozitsiyalari, ma'nolari, e'tiqodlari, berilgan sharoitda harakat qilishga ichki tayyorgarligi demakdir, aksincha emas. Shaxsning motivlari, maqsadlari, ularga erishish vositalari va shartlarini belgilashni nazarda tutadigan u yoki bu darajadagi ongsiz TMFni amalga oshirish mumkin emas. Ushbu shartlardan tashqarida talabalarning faoliyati faqat o'z-o'zidan bo'lishi mumkin, ba'zi hissiy impulslar yoki atrof-muhit omillariga nisbatan beixtiyor reaksiyalar asosida amalga oshiriladi;

2) ushbu faoliyatning bevosita maqsadi talabalar tomonidan o'zlarining shaxsiy va kasbiy o'zini o'zi anglashga tayyorligining ifodasi bo'lgan sub'ektivligini shakllantirishdir;

3) TMFning pirovard maqsadi, uning shaxsiy va ijtimoiy ma'nosi - talabalarning samarali shaxsiy va kasbiy o'zini o'zi anglashidir [4, s.16].

Shunday qilib, talabalar mustaqil ravishda bilim olishlari uchun ular nafaqat qanday bilimlarni olishlari kerakligini, balki ularni qanday egallashlarini ham bilishlari kerak, ya'ni qanday ta'lim o'rganishni bilishlari va o'rganishlari va o'zlari bilan shug'ullanishlari kerak.

Masofaviy ta'limga kelsak, bu quyidagicha batafsil bayon qilinishi mumkin. Avvalo, talaba matn bilan ishlash ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak, chunki MT, qoida tariqasida, matn formatida taqdim etilgan o'quv materiallaridan foydalanishni o'z ichiga oladi. Matn materialini o'rganayotgan har bir talaba u bilan ishlashda quyidagi ko'nikmalarga ega bo'lishi kerak:

- matn g'oyasini aniqlash;
- reja tuzish, ya'ni o'rganilayotgan materialni tizimlashtirish (matnning tuzilishini ko'rish va u bilan ishlashni soddalashtirish uchun);
- notanish lug'at va terminologiya bilan ishlash (lug'atlar bilan ishlash ko'nikmalari);
- rasmiylashtirish, ya'ni matnli ma'lumotni diagramma yoki jadvalga aylantirish (agar bu materialni idrok etish va yodlash uchun zarur bo'lsa);
- matndagi bahsli masalalar va qarama-qarshiliklarni aniqlash;
- ziddiyatli masalalarga javob topish va ziddiyatlarni hal qilish uchun qo'shimcha materiallar yig'ish;
- mavzu bo'yicha mustaqil xulosalar [5, s.101].

Talabalar o'rganadigan o'quv materiallari ko'pincha ona tili bo'lmagan tillarda (masalan, ingliz yoki rus tillarida) taqdim etilishi ham muhimdir. Shuning uchun chet tilidagi matnlar bilan ishlash, xususan, atamalarga tegishli ta'riflarni (qat'iy belgilangan ma'no) izlash va tanlash uchun ko'nikmalar talab etiladi. Ro'yxatdagi ko'nikmalar ta'lim va tadqiqot faoliyatiga asoslangan o'z-o'zini o'rganish bilan bog'liq.

O'z-o'zini tarbiyalash qobiliyatlari haqida gapirganda, biz o'quv jarayonining boshlanishiga qadar talabalar ushbu ko'nikmalarni allaqachon shakllantirgan deb taxmin qilamiz. Ammo amalda hamma narsa boshqacha bo'lib chiqadi. O'quvchilar kirish imtihonlarida qat'iy tanlovdan o'tganiga qaramay, barcha o'z-o'zini tarbiyalash qobiliyatlari boshlang'ich maktabda shakllanishi kerakligiga qaramay, talabalar ko'pincha mustaqil faoliyatga tayyor emaslar. Ko'pincha, hatto matn bilan ishlashning boshlang'ich ko'nikmalari (tahlil qilish, matnni tuzish, xulosalar va eng muhimi - yangi ma'lumotlarni izlash) o'qituvchi tomonidan universitetda o'qitish jarayonida shakllanishiga to'g'ri keladi. Boshqacha qilib aytganda, dastlab o'quv qobiliyatini yo'qligi, bu holda esa mutaxassisni tayyorlash kabi maqsadga erishish mumkin emasligini guvohi bo'lamiz.

O'z-o'zini tarbiyalash - bu o'z-o'zini rivojlantirishning zaruriy sharti - inson tomonidan o'zi uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarni, uning nuqtai nazari bo'yicha, har qanday ta'lim muassasasidan tashqarida va o'quvchi, o'qituvchining yordamisiz mustaqil tadqiqotlar orqali egallashi demakdir. O'z-o'zini tarbiyalashning standart ta'limdan farqi ham aynan shu.. Insonning o'ziga va hayotiga munosabati ushbu farqni tushunishga bog'liq. Ushbu ko'nikmalarsiz esa, inson bugungi kunga mos kela olmaydi va o'zini doimo o'z sohasining mutaxassisi bo'lib qolishi uchun o'zini takomillashtirishi mushkul bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Самостоятельная работа студентов в современном вузе : коллективная монография / Урал. гос. пед. ун-т. Екатеринбург, 2013.
2. Байлук В.В. Самостоятельная деятельность студентов как система// Педагогическое образование в России. 2016. № 8. – С.12-27.

URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/samostoyatel'naya-deyatelnost-studentov-kak-sistema> -Дата обращения: 13.03.2021

3. Калинина А.И. Дистанционное обучение как часть системы непрерывного образования и роль самообразования в дистанционном обучении // Вестник Московского университета. Серия 20. Педагогическое образование. 2014. №1. - С.100-105 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/distantcionnoe-obuchenie-kak-chast-sistemy-nepreryvnogo-obrazovaniya-i-rol-samoobrazovaniya-v-distantcionnom-obuchenii> - Дата обращения: 12.03.2021.